

2 ДЯЧЕНКО Б.І., КУШНІР Н.О., СТЕБЛАК Д.М.,
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ І
МЕТОДИ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ/ MIGRATION PROCESSES IN
THE TRANSCARPATIAN REGION AND METHODS OF
REGULATION

Дяченко Б.І., к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет

Кушнір Н.О., к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет

Стеблак Д.М. викладач кафедри міжнародних відносин, Ужгородський
національний університет

У даній статті проаналізовані види міграційних процесів по Закарпатській області в розрізі природно-економічних зон. Зокрема, визначено чисельність постійного населення по містах та районах в розрізі природно-економічних зон Закарпаття. Проаналізовано міграційний рух населення Закарпатської області за рахунок міжрегіональної та міждержавної міграції. Досліджені масштаби міграції по містах та районах, а також природний рух населення в регіоні.

Ключові слова: міграційні процеси, природно-економічні зони, Закарпатська область, природний рух, регіон.

Abstract

Dyachenko B., Kushnir N., Steblak D. Migratory processes in Zakarpattya and methods of their adjusting.

In this article the types of migratory processes of Zakarpattya in the cut of naturally-economic zones are analysed. In particular, the quantity of permanent population on cities and districts in the cut of naturally-economic zones of Zakarpattya are defined. Migratory motion of population of Zakarpattya due to interregional and intergovernmental migration is analysed. The scales of migration on cities and districts, and also natural motion in a region are investigated.

Keywords: migratory processes, naturally-economic zones, Zakarpattya, natural motion, region.

Постановка проблеми. В умовах глобальних трансформаційних перетворень та в Україні в умовах глибокої економічної кризи в 90-х роках ХХ ст., а також на початку ХХІ ст., що супроводжувалося значним зниженням життєвого рівня населення, зменшенням зайнятості та зростанням кількості безробітних, посилилась міграція як населення загалом, так і робочої сили зокрема у високорозвинуті держави світу. Серед різних видів міграції населення в Україні та її регіонах посилилась як внутрірегіональна, так і міжрегіональна та міжнародна міграція. Про масштаби таких видів міграції, а також про природний рух населення Закарпатської області йде мова у даній статті.

Аналіз останніх досліджень. На даний момент можна виділити ряд досліджень і практичних робіт як вітчизняних, так зарубіжних вчених, які займаються дослідженням питання міграційних процесів. Метою всіх без винятку теоретичних і практичних робіт є пошук ефективних методів оцінки масштабів міграційних процесів для оптимізації управлінських впливів на масштаби міграційних процесів. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених, що досліджують дану проблему можна виділити О.Г.Білоруса та Д.Г. Лук'яненка [1], Б. Лановика, Н. Совінську [2], С. Мочерного [3; 4], А.С.Філіпенка [7] та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – подати інформацію про міграційні процеси в Закарпатській області у 2010-2015 рр., а також здійснюваних заходів щодо регулювання цих процесів.

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х років, коли розпочалася системна трансформація та інтегрування економік країн колишнього Радянського Союзу у світогосподарську систему, особливо активізувалися процеси вільного пересування як населення, так і особливо трудових ресурсів.

Процес міграції в Закарпатській області можна умовно поділити на 2 етапи:

- на першому етапі, з початку по кінець 90-х рр. переважав відтік російськомовного населення на постійне місце проживання в країнах СНД. Якщо в 1989 році в регіоні російське населення займало 3-тю позицію щодо чисельності, то в 2010 році внаслідок міграційних процесів на 3-тю позицію вишло населення румунської національності.

- на другому етапі, починаючи з кінця 90-х років і по сьогоднішній день найвагомим трендом є тимчасова трудова міграція як корінного населення, так і населення інших народностей. Метою таких міграційних процесів є підвищення

свого добробуту за рахунок внутрірегіонального, міжрегіонального та міждержавного руху.

Сформувались території, які приймають населення внаслідок внутріобласної та міжобласної міграції. В першу чергу, це міста Ужгород та Мукачево, а також сільські населені пункти низинної природно-економічної зони. Така ситуація виникла внаслідок відтоку населення із сільської місцевості у міські поселення. Хоча процес урбанізації в регіоні посилюється, однак на даному етапі за чисельністю переважає сільське населення (табл.1).

Таблиця 1

Чисельність постійного населення по містах та районах в розрізі природно-економічних зон Закарпатської області на 1 січня 2011 та 2016 років*

(тис. осіб)

Міста та райони області	На 1 січня 2011р.			На 1 січня 2016р.			Середньорічна за 2015р.		
	усього	у т.ч.		усього	у т.ч.		усього	у т.ч.	
		Міське	сільське		Міське	сільське		Міське	сільське
По області	1244,5	458,6	785,9	1259,2	467,0	792,2	1259,4	467,1	792,3
Низинна природно-економічна зона									
м. Ужгород	114,9	114,9	х	115,2	115,2	х	115,3	115,3	х
м. Берегово (міськрада)	24,3	24,0	0,3	24,4	24,1	0,3	24,5	24,2	0,3
м. Мукачево	83,5	83,5	х	86,3	86,3	х	86,1	86,1	х
м. Чоп	8,9	8,9	х	8,9	8,9	х	9,0	9,0	х
Берегівський	51,9	3,0	48,9	51,4	3,1	48,3	51,6	3,1	48,5
Виноградівський	118,6	37,3	81,3	120,9	38,6	82,3	120,8	38,6	82,2
Мукачівський	100,5	11,1	89,4	101,1	11,3	89,8	101,2	11,3	89,9
Ужгородський	68,4	3,8	64,6	70,7	4,1	66,6	70,6	4,0	66,6
Разом	571,0	286,5	284,5	578,9	291,6	287,3	579,1	291,6	287,5

Передгірна природно-економічна зона									
М. Хуст (міськрада)	31,1	28,0	3,1	31,7	28,5	3,2	31,7	28,5	3,2
Іршавський	99,0	9,2	89,8	100,0	9,2	90,8	99,9	9,2	90,7
Тячівський	172,6	44,8	127,8	175,3	48,5	129,8	175,2	45,6	129,6
Хустський	95,7	8,3	87,4	95,7	8,4	87,3	95,8	8,4	87,4
Разом	398,4	90,3	308,1	405,7	94,6	311,1	402,6	91,7	310,9
Гірська природно-економічна зона									
Великобрез- нянський	26,6	6,9	19,7	26,6	7,4	19,2	26,6	7,4	19,2
Воловецький	24,5	6,2	18,3	24,3	6,3	18,0	24,3	6,3	18,0
Міжгірський	48,0	9,3	38,7	48,0	9,6	38,4	48,0	9,6	38,4
Перечинський	31,4	6,7	24,7	31,8	6,7	25,1	31,8	6,7	25,1
Рахівський	91,0	36,0	55,0	92,4	36,8	55,6	92,4	36,8	55,6
Свалявський	53,6	16,7	36,9	54,5	17,0	37,5	54,6	17,0	37,6
Разом	275,1	81,8	193,3	274,6	83,8	193,8	277,7	83,8	193,9
Природно-економічні зони, % до області									
Низинна	45,9	62,5	36,2	46,0	62,1	36,3	46,0	62,4	36,3
Передгірна	32,0	19,7	39,2	32,2	20,1	39,3	32,0	19,6	39,2
Гірська	22,1	17,8	24,6	21,8	17,8	24,4	22,0	18,0	24,5

- Розраховано за джерелами: [5, с. 328; 6, с. 31]

З наведеної таблиці видно, що загалом на 1 січня 2011 року із 1244,5 тис. осіб міське населення складало 458,6 тис. осіб, а сільське – 785,9 тис. осіб. На 1 січня 2016 року кількість населення в регіону склало 1259,2 тис. осіб в тому числі міського 467,0, а сільського -792,2 Найбільша кількість населення зосереджена у низинній природно-економічній зоні, в якій зосереджено 4 міста обласного підпорядкування (м. Ужгород, Берегово, Мукачево, Чоп), а також в 4-х районах цієї зони (Берегівський, Виноградівський, Мукачівський, Ужгородський). Загалом чисельність населення в низинній природно-економічній зоні на початок 2016 року було зосереджено 46,0% населення області, в тому числі 62,1% - міського та

36,3% - сільського. Другу позицію за чисельністю населення займає передгірна природно-економічна зона, в якій розташовано місто обласного підпорядкування Хуст, а також три райони, а саме: Іршавський, Тячівський та Хустський.

На початок 2016 року порівняно з початком 2011 року чисельність населення тут збільшилась на 7,3 тис. осіб, в тому числі міського населення – на 4,3 тис. осіб, а сільського – на 3 тис. осіб. На протилежність низинній природно-економічній зоні тут переважає сільське населення. Аналогічна ситуація і в гірській природно-економічній зоні, яка займає 3-тю позицію щодо чисельності постійного населення. Тут також переважає населення сільської місцевості.

Закарпаття, як і інші регіони, відразу після проголошення незалежності України в 1991 році, зіштовхнулося з багатьма видами постійної і тимчасової міграції. Зокрема, велика кількість населення єврейської, угорської, російської та інших народностей виїхало за межі України на постійне місце проживання.

Трудові мігранти корінної національності залишали Закарпаття в пошуках кращих умов життя і роботи. Основною причиною такої ситуації був економічний спад, який розпочався в останні роки існування колишнього Радянського Союзу і продовжується по сьогоднішній день про що, зокрема, засвідчує табл. 2.

Таблиця 2

Міграційний рух населення по містах та районах Закарпатської області загалом, у т.ч. за рахунок міжрегіональної та міждержавної міграції, у 2015 р.*
(тис. осіб)

Міста та райони	Міграційний рух: усього, осіб			У т.ч. за рахунок міграції:					
				міжрегіональної			міждержавної		
	Число прибулих	Число вибулих	Міграційний приріст (скорочення)	Число прибулих	Число вибулих	Міграційний приріст (скорочення)	Число прибулих	Число вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
По області	6103	7754	-1651	2023	2421	-398	266	1519	-1253
Низинна природно-економічна зона									
м. Ужгород	1231	1606	-375	456	370	86	141	173	-32
м. Берегово (міськрада)	188	357	-169	69	45	24	18	232	-214
м. Мукачево	1288	892	396	342	279	63	60	104	-44
м. Чоп	161	203	-42	73	78	-5	5	60	-60

Продовження табл.2

Берегівський	230	428	-198	54	35	19	17	292	-275
Виноградівський	413	595	-182	174	163	11	6	276	-270
Мукачівський	454	702	-248	111	118	-7	-	62	-62
Ужгородський	720	427	293	121	61	60	5	187	-182
Разом	4685	5210	-525	1400	1149	251	2471	1386	-1139
Передгірна природно-економічна зона									
м. Хуст (міськрада)	40	150	110	27	82	-55	-	5	-5
Іршавський	315	340	-25	90	116	-26	10	11	-4
Тячівський	17	405	388	7	221	-214	-	58	-58
Хустський	128	294	166	65	169	-104	1	15	-14
Разом	500	1189	-689	189	588	-399	11	89	-80
Гірська природно-економічна зона									
Великобрез- нянський	170	158	12	68	63	5	4	4	-
Воловецький	186	189	-3	92	79	13	2	4	-2
Міжгірський	86	281	-195	36	144	-108	-	1	-1
Перечинський	137	146	-9	27	41	-14	1	3	-2
Рахівський	112	299	-187	92	242	-150	-	11	-11
Свалявський	227	282	-55	119	115	4	1	21	-20
Низинна									
Низинна	76,8	67,2	31,8	69,2	47,4	-63,1	92,9	91,2	90,9
Передгірна									
Передгірна	8,2	15,3	41,7	9,3	24,3	100,3	4,1	5,9	6,2
Гірська									
Гірська	15,0	17,5	26,5	21,5	28,3	62,8	3,0	2,9	2,9

• Розраховано за джерелом: [6, с. 48-50]

Наведена таблиця 2 чітко ілюструє масштаби міжрегіональної та міждержавної міграції по містах обласного підпорядкування та районів області в розрізі природно-економічних зон. Зокрема, в низинній природно-економічній

зоні за рахунок різниці між числом прибулих і вибулих осіб міграційне скорочення населення склало 525 осіб. Найбільші масштаби міграційного скорочення у цій зоні відбулися за рахунок міждержавної міграції населення, передусім, трудових ресурсів. Так, міграційне скорочення за рахунок цього виду міграції тут склало 1139 осіб. В той же час за рахунок міжрегіональної міграції, навпаки, відбувся міграційний приріст в кількості 251 особи.

У передгірній природно-економічній зоні за рахунок всього міграційного руху чисельність населення зменшилась на 689 осіб, в тому числі за рахунок міжрегіональної на 399 осіб, а міждержавної – на 78 осіб. Аналогічна ситуація і в гірській природно-економічній зоні, в якій міграційне скорочення в аналізованому році склало 437 особи, в тому числі за рахунок міжрегіональної – 250 чол., а міждержавної – 36.

Особливістю Закарпатської області на протилежність багатьом регіонам України є те, що тут переважає сільське населення. На фоні інших регіонів України Закарпаття вигідно виділяється щодо природного руху населення (див. табл.3).

Таблиця 3

Природний рух населення по містах та районах в розрізі природно-економічних зон Закарпатської області у 2010 та 2015 роках*

(тис. осіб)

Міста та райони області	2010 рік			2015 рік		
	К-сть новонароджених	К-сть померлих	Природний приріст, скорочення (-), осіб	К-сть новонароджених	К-сть померлих	Природний приріст, скорочення (-), осіб
	осіб			осіб		
По області	18301	14947	3354	16788	15549	1239
Низинна природно-економічна зона						
м. Ужгород	1400	1225	175	1279	1261	18
м. Берегово (міськрада)	327	341	-14	296	362	-66
м. Мукачево	1021	906	115	995	1011	-16
м. Чоп	108	111	-3	93	115	-22
Берегівський	658	681	-23	520	709	-189
Виноградівський	1981	1401	580	1808	1493	315
Мукачівський	1417	1346	71	1394	1382	12

Ужгородський	881	898	-17	892	942	-50
Разом	7793	6909	884	7277	7275	2
Передгірна природно-економічна зона						
м. Хуст (міськрада)	481	357	124	403	370	33
Іршавський	1484	1178	306	1398	1236	162
Тячівський	2688	1747	941	2375	1866	509
Хустський	1476	1116	360	1287	1174	113
Разом	6129	4398	1731	5463	4646	817
Гірська природно-економічна зона						
Великобрез- нянський	392	454	-62	388	385	3
Воловецький	371	314	57	292	311	-19
Міжгірський	714	673	41	692	610	82
Перечинський	503	457	46	512	461	51
Рахівський	1585	1057	528	1457	1109	348
Свалявський	814	685	129	707	752	-45
Разом	4379	3640	739	4048	3628	420
Природно-економічні зони, % до області						
Низинна	42,6	46,2	26,4	43,4	46,8	0,2
Передгірна	33,5	29,4	51,6	32,5	29,9	65,9
Гірська	23,9	24,4	22,0	24,1	23,3	33,9

• Розраховано за джерелами: [5, с.318; 6, с. 38]

Аналіз наведеної таблиці засвідчує, що природний приріст населення досягнуто в усіх природно-економічних зонах внаслідок перевищення народжуваності над смертністю. Так, природний приріст населення за 2010 рік склав 3354 особи, а в 2015 році – 1239 осіб. Найвищі показники щодо природного

приросту у 2015 році у передгірній природно-економічній зоні, де народжуваність перевищила смертність на 817 осіб, 2-у позицію займає гірська природно-економічна зона, де природний приріст склав 420 осіб. В низинній природно-економічній зоні приріст склав тільки 2 особи. Із 4-х міст обласного підпорядкування цієї зони та 4-х районів природне скорочення населення відбулося в містах Берегово, Мукачєво та Чоп, а серед районів – Берегівському та Ужгородському районів. Водночас у місті Ужгород, Виноградівському та Мукачівському районах спостерігалась позитивна тенденція щодо природного приросту населення. За рахунок природного приросту населення долалися недоліки міграційного скорочення населення регіону.

Висновки. Однією з важливих причин масштабної міграції населення області є проблеми зменшення зайнятості та посилення безробіття. Такі процеси будуть досліджуватися в подальшому, оскільки з вирішенням їх взаємопов'язані процеси скорочення міжрегіональної та міждержавної міграції населення. У зв'язку з цим необхідно посилити здійснення актуальних і масштабних наукових досліджень з вище перерахованих та інших проблем, які негативно впливають на соціально-економічний розвиток регіону і відповідно домагатися виявлення основних шляхів їх вирішення.

Бібліографічний список

1. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко. – К.: 1998 рік. – 612с.
2. Лановик, Н. Совінська. Міграція населення. / Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т.2. // Ред.кол.: С.В. Мочерний (відпов. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – С. 385.-386.
3. Мочерний С. Міграція робочої сили / Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т.2. // Ред. кол.: С.В. Мочерний (відпов. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – С. 386-387.
4. Мочерний С. Міграція робочої сили міжнародна // Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т.2. // Ред. кол.: С.В. Мочерний (відпов. ред.) та ін. - К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – С.387-388.
5. Статистичний щорічник Закарпаття за 2010 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород: 2011 рік. – 542с.

6. Статистичний щорічник Закарпаття за 2015 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород: 2016 рік. . – 480с.

7. Філіпенко А.С. Экономическая глобализация: истоки и результаты / А.С. Філіпенко, Москва: “Экономика”, 2010. – 541с.